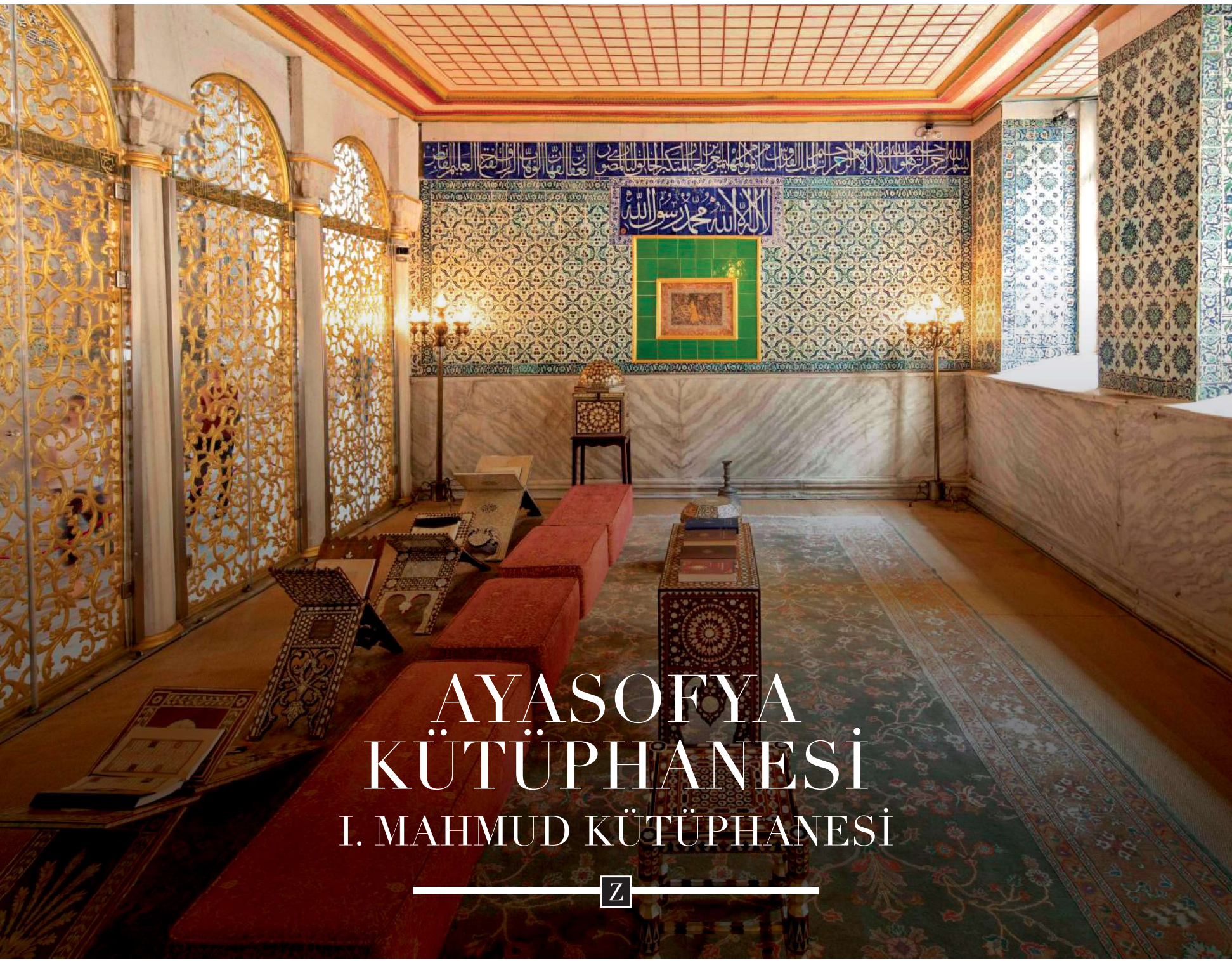

AYASOFYA KÜTÜPHANESİ I. MAHMUD KÜTÜPHANESİ

TAHTA 1730-1754 yılları arasında oturan Sultan I. Mahmud, Osmanlı devletine son parlak dönemini yaşatan padişah olarak kayıtlara geçmiştir. Kaynaklarda dindar, zeki, bilgili, yumuşak huylu, adil ve vakur biri olarak anılan Sultan I. Mahmud “Sebkatî” mahlasıyla şiirler yazmıştır. Musikiyle uğraştığını ve bestelerinden bazılarının günümüze ulaştığını da bilmekteyiz. Padişahın başta lale olmak üzere çiçekleri çok sevdiği ve satranç meraklısı olduğu nakledilir. Sultanın düşkün olduğu başka bir şey de kitap ve kütüphanelerdir. Öyle ki hükümdarlığı sırasında en fazla kütüphane yaptıran Osmanlı padişahıdır. Kaynaklara göre toplam 12 kütüphane yaptırmıştır.

Hayattayken Ayasofya, Fatih ve Galatasaray’da kendi adına birer kütüphane inşa ettirmiş, Nuruosmaniye Kütüphanesi ise vefatından sonra bitmiştir. Süleymaniye Camii içindeki kütüphaneyi yeniden düzenletmiş, Revan Köşkünü kütüphaneye dönüştürmüştür. Bu kütüphanelerin giderleri için Vidin ve Semendire’de köyler vakfetmiş, taşradan toplattığı değerli yazmaları ve sarayda atıl vaziyette duran eserleri de yok olmaktan kurtarmıştır. Padişahın izinden giden dönemin devlet adamları da kendi isimlerine kütüphaneler yaptırmışlardır. Bu dönemde yaptırılan Âşir Efendi ve Reisülküttab Mustafa Efendi’nin kütüphaneleri daha sonradan Süleymaniye Kütüphanesinin koleksiyonuna katılmıştır. Yine bu dönemde kurulan

Atıf Efendi Kütüphanesi ise Fatih’teki müstakil binasında hizmete devam etmektedir. Görüldüğü üzere Sultan I. Mahmud’un kitap ve kütüphane sevdası sayesinde İstanbul yeni kütüphanelerle zenginleşmiştir.

Bunların arasında padişahın gözdesi Ayasofya Kütüphanesidir. 1739 yılında yaptırılan diğer adıyla I. Mahmud Kütüphanesi, Ayasofya’nın güneyindeki iki payanda arasında yer almaktadır. Mimarisi ve süslemeleriyle dikkat çeken kütüphane 16-17-18. yüzyıllara ait İznik, Kütahya, Tekfur Sarayı çinileriyle bezenmiştir. Okuma salonu, eski adıyla hazine-i kütüb, yani kitapların korunduğu oda ve bunların arasındaki koridordan meydana gelir. Okuma odası, camiden başlıkları baklava dilimli altı

sütunun taşıdığı bir camekan ve bunu örten tunç şebeke ile ayrılmıştır. Kütüphane girişi sağlayan iki kanatlı kapının kulplarındaki “Ya Fettah” oyması dikkati çeker. Kapının yüzeyi ise çiçek ve kıvrık dallarla süslü tunç şebeke ile kaplanmıştır. Okuma odasının duvarları çini ve yazı frizleriyle süslenmiştir. Kapının tam karşısındaki duvarda Sultan I. Mahmud’un yeşil çinilerle bordürlenmiş tuğrası bulunmaktadır.

İki bölümü birleştiren koridordaki panolar renk ve şekil bakımından eşsizdir. Çini panolardaki gül, karanfil, lale, servi motifleri hemen dikkatimizi çeker. Hazine-i kütüb ise 4 sütun ve bir seki ile birbirinden ayrılan iki mekandan oluşur. Birinci bölüm kubbe, diğeri aynalı tonozla örtülüdür. Bu bölümün ortasına ahşap kitap dolabı bulunmaktadır. Koridordan bu bölüme girilen kapının iç tarafında bulunan Sultan I. Mahmud’un tuğrası dikkat çeker. Onun üstünde kütüphanenin yapım kitabesi bulunur. 15 beyitlik kitabenin sonunda h. 1152 (1739) tarihinin eklendiği görülür.

Vakfiyesi Ocak 1740’ta hazırlanan kütüphanenin açılışı aynı yılın Nisan ayında gerçekleşmiştir. 21 Nisan’da Sultan I. Mahmud’un da katıldığı bir tören tertip edilmiş, Buhârî hatmi ve duası yapıldıktan sonra dualarla açılan kütüphanede tefsir ve hadis dersleri yapılmıştır. Sultan I. Mahmud Galata Saray-ı Humayundaki kitapları buraya göndermiş, ayrıca Topkapı Sarayı Hazine-i Humayunundaki değerli kitapları da kendi mühürü ile mühürlü buraya vakfetmiştir. Kütüphanede ayrıca Şeyhülislam Sadettin Efendinin, sadrazam, darüssaade ağasının ve diğer devlet adamlarının padişaha hediye ettiği kitaplar da vardır. Açıldığı dönemde kaynakların verdiği bilgiye göre kütüphane 4000 eserden oluşan bir koleksiyona sahiptir. Uzmanlara göre bu rakam o dönemin şartlarına kıyasla oldukça iyidir.

Kütüphanedeki kitapların katalogu titizlikle hazırlanmıştır. Katalogda Sultan I. Mahmud’un bu kütüphaneyi kurmasıyla ilgili bir giriş ve Haremeyn müfettişinin, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin tasdik mühürleri mevcuttur. Özenle hazırlanan bu kataloglardan anlaşıldığı kadarıyla Ayasofya Kütüphanesinin koleksiyonu itinayla ko-

runmuştur. Kütüphanenin Osmanlılar döneminde hazırlanmış beş adet kataloğu bulunmaktadır. Bunlardan dördü yazma, biri de baskıları içermektedir.

Bizzat padişahın katılımıyla açılan Ayasofya Kütüphanesi halk arasında da epeyce dikkat çekmiş, tezyinatı ve süslemeleri çok beğenilmiştir. Sultan I. Mahmud’un çeşitli vesilelerle kütüphaneyi ziyaret ettiği ve burada vazife yapan hafız-ı kütüplere, hocalara, mücellit ve diğer vazifelilere hediyeler verdiği bilinmektedir. O dönemde dikkat çeken bir başka husus, kütüphanenin 22 kişilik kadrosu olmasıdır. Bunların vazifelerini İsmail Erünsal şu şekilde açıklamaktadır: “Bunların arasında altı hâfız-ı kütüb, bir mücellit, bir kâtib-i kütüb ve tatbîki-i kütübden başka Buhârî okuyanların hangi sayfalara geldiklerini takip ve tesbit için iki noktacı, kütüphanenin temizliği ve korunmasıyla görevli iki müstahfız, iki bevîb, üç ferrâş, bir mâniu’n-nukûş, kütüphanenin tamiriyle görevli iki memur, bir kurşuncu ve kütüphaneyi güzel kokması için buhurlayacak bir buhurdan ibaret olmak üzere yirmi iki kişi idi.” Bu personelin maaşlarının diğer meslektaşlarına nazaran çok yüksek olduğunu da ekleyelim.

Envanterindeki yazmaların sayıca çokluğu yüzünden alanın uzmanları Ayasofya Kütüphanesini bir “yazma kütüphanesi” olarak tasnif etmektedirler. Bu yazmalar arasında tek nüsha olan çok kıymetli kitaplar da mevcut. Fatih Sultan Mehmet tarafından Grekçeden tercüme ettirilen ünlü coğrafyacı Batlamyus’a ait *Coğrafya Kılavuzu* adıyla bilinen meşhur kitap, Cezerî’nin içinde çok önemli çizimlerin bulunduğu *el-Cami’ beyne’l- ‘ilmi ve’l- ‘ameli’n-nâfi fî sinâ’ati’l-hiyel* adlı eseri, Sadreddin Konevî’nin *Tebîrâtü’l Mübtedî ve Tezki-retü’l Müntehe* isimli kitabı bunların başında gelmektedir. Yine kütüphanedeki kitaplar arasında Hz. Osman (ra) ve Hz. Ali’ye (ra) ait Kur’an-ı Kerimler de yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferinden dönüşte getirdiği kitapların da burada muhafaza edildiği bilinmektedir. Bu kitaplar ayrıca içeriği kadar paha biçilemeyen cilt, hat ve yazılarıyla göz kamaştırıyorlardı. Kütüphanede Uygur alfabesiyle yazılmış eserlerin bulunduğu ve bu sebeple şarkiyatçıların sıkça uğradığı mekanlarından biri oldu-

ğu da kaynaklardaki bilgiler arasındadır.

Kütüphane kataloğundan çıkan sonuca göre raflarda mushaf-ı şerifler, kıraat, tefsir, usul-i hadis, ehadis, gök bilimleri, usul-i fıkıh, fıkıh, fetva, feraiz, tasavvuf, akaid, kelim, nüm, mantık, hikmet, ahlak, siyaset, mühendislik, matematik, beyan, edebiyat, tarih, tıp, lügat, sarf, nahiv gibi otuz üç farklı disipline ait eser yer almaktadır.

Diğer kütüphanelerde yapılan “kütüphanede öğretim” faaliyetleri zamanla Ayasofya Kütüphanesinde de yapılır. Bu dersler için tayin edilen dersiam, muhaddis ve şeyhülkurra haftanın belli günlerinde kütüphaneye gelerek öğrencilere ders okuturdu. Ayrıca kütüphane vakfiyesinden bu derslere katılan öğrencilere burs verilmekteydi. Kaynaklar Sultan II. Mahmud döneminde kütüphanenin 30 öğrencisi olduğunu bildirmektedir.

Ayasofya Kütüphanesi pek çok tamir görmüştür. Kütüphane binasının Osmanlı dönemindeki ilk tamiri imaretle birlikte 1777 yılında gerçekleşmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde ise Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad türbelerindeki çiniler tamir edilirken kütüphanedeki çiniler de yenilenmiştir. Yine 1906 yılında da tadilat geçirilen kütüphane, 1959-60 yılları arasında Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nün emriyle tekrar onarılmıştır. Bu sırada okuma odasındaki sedirler kaldırılmış ve yerlere parke döşenmiştir. Maarif Vekaletince hazırlanan raporda kitapların zarar görmemesi için binaya yeni raf sistemi yapılması istenilse de bu talep Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından kabul edilmemiştir. Kitaplığın yapının bir parçası olduğu ve yerinde korunmasına karar verilmiştir. Buna karşın burada muhafazası zor olacağı düşüncesiyle kitaplar Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiştir. [Z]

KAYNAKÇA

- 1 Abdülkadir Özcan, “I. Mahmud”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, 2003, s. 348-352.
- 2 İsmail E. Erünsal, “Ayasofya Kütüphanesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul: 1999, s. 214-215.
- 3 Mehmet Erturan, “Ayasofya Kütüphanesi’ni bütün şarkiyatçılar bildirdi”, <https://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/ayasofya-kutuphanesini-butun-sarkiyatcilar-bildirdi-h41712.html>.
- 4 Selman Can ve Esengül Yıldız Altunbaş, “Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi ve Geçirdiği Onarımlar”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sayı 35 (2015), s. 181-222.
- 5 Türkiye Kültür Portalı. kulturportali.gov.tr.

